

مدرسه‌های آینده چند منظوره‌اند

گفت‌وگو با دکتر اسماعیل زرغامی مؤلف کتاب «معماری مدارس آینده»

«معماری مدارس آینده» یکی از کتاب‌هایی است که به گروه دآوری معماری شانزدهمین جشنواره کتاب رشد راه یافته است. به این بهانه، با دکتر اسماعیل زرغامی دانش‌آموخته دکترای مهندسی معماری و شهرسازی و استاد تمام دانشگاه شهید رجایی به گفت‌وگو نشستیم تا درباره این کتاب و موضوع آن صحبت کنیم.

دارند. اگر زمانی علم به صورت انتقال مطلب بود، امروز دیگر رویکردها و شیوه‌ها تغییر کرده است.

● منظور تان فضا سازی‌ها و معماری جدید برای آموزش است؟

بله، هم در فضا سازی آموزشی و هم در محتوا. اگر معماری را یک کالبد برای محتوایی که می‌خواهد اجرا بشود بدانیم، معماری باید بتواند در جهت خدمت‌دهی به برنامه‌ها و جریان‌های جاری خود را هماهنگ کند. هر محتوایی در هر عرصه‌ای برای اجرا باید بتواند خودش را با معماری سازگار کند. در زمینه آموزش هم اگر چه تحول تاکنون به صورت اساسی نبوده، ولی احساس تحول اساسی همه‌گیر شده است.

به موازات تغییرات مدارس و شیوه‌های آموزشی این احساس در ما وجود داشت که دیگر مدرسه نمی‌تواند همان مدرسه پنجاه سال پیش باشد. با توجه به عزم ملی و جهانی در تغییر شیوه‌های آموزشی، حتماً باید معماری مدارس هم تغییر پیدا کند. آموزش جدید کالبد جدید می‌خواهد. نمی‌شود آموزش‌های جدید را در کالبد کهنه قرار داد. تغییر حتی در وظایف و جایابی‌ها، تشکیلات و سیستم‌های رسانه‌ای باید به کمک آموزش بیاید. سیستم‌های رسانه‌ای باید در دل خود مدارس نهادینه شوند. همه این‌ها ما را به اینجا رساند که باید فکری نو پدید آورد و در این زمینه بیشتر تلاش کرد. ما هم در این راستا که به معماری آینده کمی بکنیم احساس وظیفه کردیم و گام کوچکی برداشتیم.

■ با تألیف کتاب «معماری مدارس آینده» قطعاً اهدافی را در سر داشتید؛ آیا با چاپ و نشر کتاب، به آن اهداف رسیدید؟

■ جناب دکتر زرغامی لطفاً با بیان خلاصه‌ای از فعالیت‌های علمی و اجرایی خودتان بفرمایید در حال حاضر بیشتر در کدام عرصه فعال هستید؟

ابتدا تشکر می‌کنم که برای گفت‌وگو درباره معماری مدارس آینده و کنونی این فرصت را برای من به وجود آوردید. من فعالیت‌های خود را با تدریس در رشته‌های معماری و مکانیک، در هنرستان‌های کشور از سال ۶۰ آغاز کردم و با گذراندن کارشناسی ارشد در دانشگاه شهید بهشتی وارد مرکز آموزش عالی انقلاب اسلامی (دانشگاه شهید رجایی فعلی) شدم و در سمت مربی و هیئت علمی به تدریس پرداختم تا اینکه دکترای رشته مهندسی معماری دانشگاه علم و صنعت را کسب نمودم. اکنون هم به تدریس در مقاطع کارشناسی ارشد و دکترای دانشگاه شهید رجایی مشغول‌ام. من همواره به موازات تدریس در ساخت مراکز آموزشی و تحقیقاتی اهتمام داشته‌ام. به گونه‌ای که از سال ۶۹ تا ۸۰ مسئولیت طرح‌های عمرانی دفتر مرکزی جهاد دانشگاهی به عهده بنده بود. در حال حاضر نیز با سمت استاد تمامی انجام وظیفه می‌کنم.

■ از چه زمانی انگیزه پرداختن به موضوع معماری مدارس آینده در شما شکل گرفت؟

وقتی انسان در عرصه‌ای فعالیت می‌کند برون‌داد آن رشته در فعالیت‌های اجرایی خود را نشان می‌دهد. در مورد رشته ما، ملموس‌ترین شکل آن می‌تواند کمک به عمران و آبادانی کشور باشد. باید عنایت داشت که با توجه به انفجار اطلاعات و دهکده شدن جهان و... امروزه برنامه‌های آموزشی تفاوت اساسی با برنامه‌های گذشته

هدف- هدف بسیار بزرگی است. در این زمینه واقعاً تحول بزرگی لازم است؛ برای اینکه جامعه ما و نظام نوین ما اگر ادعایی دارد باید در آموزش حرف‌های خودش را بزند و مطمئناً هدف‌های بلندی برای آن وجود دارد. لذا خیلی دور از واقعیت خواهد بود اگر بخواهیم بگوئیم با یک کتاب به اهداف رسیده‌ایم. این کتاب بیشتر در حد طرح مسئله و در حد ذکر کردن کار است. لذا گام‌های بلندتر و سریع‌تر و زیادتری باید برداریم تا بتوانیم به اهداف و نیاتی که داریم، دسترسی پیدا کنیم.

■ در کتاب بیشتر از منابع و نمادهایی استفاده کردید که وجود دارند. نسبت این مدارس و نمادهای موجود را به معماری مدارس آینده چگونه تعریف می‌کنید؟

همیشه می‌گویند تحول تدریجی است. اگر بخواهیم به جهش و خلق الساعه بودن تحول اعتقاد داشته باشیم، یک مقدار به دور از واقعیت‌ها حرکت کرده‌ایم، به‌خصوص در رشته‌ها و عرصه‌های خدماتی که آموزش هم یک عرصه خدماتی است و در هر حال بخشی از جمعیت هر جامعه‌ای را به خود مشغول می‌کند. وقتی در جامعه‌ای چهارده میلیون نفر درگیر جریان آموزش هستند، نمی‌توان این جریان را به‌صورت یکباره قطع کرد و منتظر گذاشت تا سیستم جدیدی به جای آن بیاید. باید ضمن شناخت دقیق آن و اولویت‌های آن، در محل‌هایی که می‌شود، به‌صورت تدریجی تحول به وجود آورد.

■ چگونه می‌توانیم از تجربیات گذشته برای آینده استفاده کنیم؟

بسیاری از تجربه‌های گذشته خوب و به‌دردیخور هستند و در طی زمانی طولانی به‌دست آمده‌اند. بنابراین با مطالعه فضا و کیفیت آموزشی مدارس مانند نظامیه یا مدارس دوران صفویه، می‌توان به نکات با ارزش و کارایی دست یافت. درست است که آموزش در آن‌ها محدود بود و به گسترده‌ی مدارس و دانشگاه‌های امروز نبود، ولی اسوه‌ها و نخبه‌ها در همین مدارس تربیت می‌شدند. در آن زمان، جریان علمی از شرق و از ایران به غرب می‌رفت. مدرسه‌های زیادی نداشتیم، ولی مدارسی داشتیم که زکریای‌های رازی و جابرین حیان‌ها، ابن سیناها و خواجه‌نصیرها در آن‌ها آموزش دیده بودند. همیشه درباره معماری سنتی می‌گوئیم که بهترین برداشت از تاریخ، برداشت از محتواهای آن است. برداشت از روش‌ها است تا شکل‌ها. تکنیک‌ها تغییر کرده‌اند، اما اصول می‌تواند امروز هم قابل استفاده باشد. البته معماری باید تابع زمان خود باشد و معماری ایرانی و اسلامی هم می‌تواند حالت مدرن خود را داشته باشد.

شاید بارزترین تمایز معماری سنتی با معماری مدرن و امروزی، تک عملکردی بودن باشد. در معماری سنتی، حالا چه غربی و چه ایرانی آن، معمولاً فضاها چند عملکردی بودند؛ از منزل گرفته تا فضاهای اجتماعی و عمومی. مثلاً در مسجد، ساعتی جلسه موعظه برقرار بود و یک‌ساعت بعد خیرات توزیع می‌شد. روز بعد محل رأی‌گیری بود. چند منظوره بودن بناها با توجه به ازدیاد جمعیت و تنوع نیازهای بشری، می‌تواند یکی از چاره‌های دردهای ما باشد. در خصوص مدارس هم با توجه به تغییر و تحولی که در محتوای آموزش به وجود می‌آید، کلاس درس نباید فقط فضایی باشد که عده‌ای دور هم جمع شوند و معلم مطالبی را بگوید و آن‌ها هم بشنوند. تک عملکردی بودن مدارس در آینده بزرگ‌ترین اشتباه خواهد شد.

■ ایران سرزمینی پهناور با جغرافیای متنوع است. در کتاب معماری مدارس آینده آیا به این واقعیت توجه شده است؟

یکی از محققان بسیار خوب غربی به نام «آوس راپاپورت» عقیده‌ای جالب توجه دارد که مخالف بسیاری از صاحب‌نظران است. که می‌گویند معماری تحت‌تأثیر اقلیم و آب و هوا و صنعت است. راپاپورت می‌گوید معماری قبل از هر چیز تحت‌تأثیر فرهنگ است، و این فرهنگ جوامع است که معماری را می‌سازد. در نتیجه اگر یک فرهنگ ستوده جهانی و ایرانی را که عشق به آموزش و انسانیت دارند، کنار هم قرار بدهیم و پایه‌ها و برنامه‌ریزی را درست پیش ببریم، خودش را با هر اقلیمی تطبیق می‌دهد.

■ رابطه معماری با نقش خانواده، گروه‌های سنی، جنسیت، اقوام، فرهنگ‌ها و خرده‌فرهنگ‌ها را که در اقلیم ایران بسیار متنوع هم هستند چگونه تعریف می‌کنید؟ موضوعی که در کتاب هم به آن نپرداخته‌اید.

البته خارج از کتاب به این موضوع پرداخته‌ایم. در حال حاضر تحقیقاتی در این زمینه در حال انجام است. خروجی‌های مقدماتی هم دارد که یکی از آن‌ها بحث مدارس اجتماعی است که در آن می‌توانیم برای مدارس تنوع عملکرد پیش‌بینی کنیم. مدارس باید از صورت فعلی در آیند. در برنامه‌ریزی مدارس آینده باید از صرف مدرسه طراحی کردن و ساختن بیرون بپاییم. این هدر دادن سرمایه عمومی کشور است که دقیقاً به مدارس آینده مربوط می‌شود. این همه تکیه و تأکید بر مدارس یک نوبته، هدر دادن سرمایه عمومی کشور است. سرمایه زیادی از بودجه عمومی و بیت‌المال یا جیب خیرین مدرسه‌ساز صرف می‌کنیم که مدارس را یک نوبته کنیم تا یک ساختمان فقط از ساعت ۸ تا ۱۳ فعال باشد. و این همه تجهیزات و امکانات و فضا را ۱۷، ۱۸ ساعت تعطیل و معطل نگاه داریم تا خاک بخورد. مثلاً آیا این مدرسه و محل نمی‌تواند بعد از ظهرها در اختیار والدین و محله باشد؟

در هر حال تحقیقاتی صورت گرفته است و پژوهش‌هایی در حال اجراست که مطمئناً نتایج آن به سازمان‌های مسئول و به دانشجویانی که مدرسه طراحی می‌کنند، ارائه خواهد شد تا بتوانند معماری‌ها را متحول کنند. به صورت خلاصه عرض کنم که مدرسه می‌تواند نقشی بیش از نقش کنونی خود بازی کند. ما نمونه‌های زیادی از مدارس اجتماعی در فرهنگ خودمان داریم؛ مثل مدرسه و مسجد معیرالممالک که بهترین نمونه در تهران است.

■ می‌دانید که سبک زندگی و تجهیزات خیلی باشتاب در حال رشد و تغییر هستند. یاددهی و یادگیری را با این تغییرات پرشتاب، در نسبت با معماری مدارس آینده چگونه تعریف می‌کنید؟

اگر بخواهیم مدارس را به گونه‌ای کنیم که بتوانند هم در خدمت آموزش و هم در خدمت فرهنگ باشند، اول باید دیوارهای مدارس و قفل‌های مدارس را برداریم. واقعیت است که حتی در حال حاضر هم، در خیلی از کشورها دانشگاه‌ها دیوار ندارند. حصار کشی دور دانشگاه‌ها و مدارس بزرگ‌ترین اشتباه است. باید قفل و دیوار مدارس را برداشت و مدارس را در اختیار جامعه گذاشت. باید فاصله را با شکستن قفل و برداشتن دیوارها کم کنیم. ما حاضریم در چند مدرسه این کار را به‌صورت آزمایشی انجام دهیم تا بدانیم می‌توان از سرمایه‌های عمومی بهره‌گیری بیشتری داشت. چرا مدارس ما از ۲۴ ساعت، ۵ تا ۶ ساعت فعال هستند؟ در حالی که می‌توان با فضاهای مکمل در مدارس یا کنار آن‌ها، مجموعه‌ای فعال‌تر کرد. معماری مدارس آینده باید به نیازهای جامعه آینده جواب بدهد و بهره‌وری مدارس را به‌صورت کمی و کیفی بالا ببرد. هدف مدرسه آینده نباید تنها جامعه دانش‌آموزی باشد. باید اجتماع محور، محله‌محور، دانش‌محور و اقتصادمحور باشد.

اگر بخواهیم
مدارس را به گونه‌ای
کنیم که بتوانند هم
در خدمت آموزش
و هم در خدمت
فرهنگ باشند،
اول باید دیوارهای
مدارس و قفل‌های
مدارس را برداریم

رشد جوانه
شماره ۶۱
پاییز ۱۳۹۷